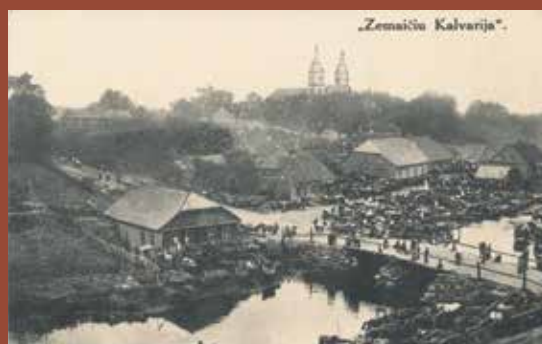

Darius Liutikas

LIETUVOS ŠVENTOVĖS ATVIRUKUOSE

BAŽNYČIOS, CERKVĖS IR SINAGOGOS MIESTŲ IR MIESTELIŲ KRAŠTOVAIZDYJE

Darius Liutikas

LIETUVOS ŠVENTOVĖS ATVIRUKUOSE

BAŽNYČIOS, CERKVĖS IR SINAGOGOS
MIESTŲ IR MIESTELIŲ KRAŠTOVAIZDYJE

Darius Liutikas

LIETUVOS ŠVENTOVĖS ATVIRUKUOSE

BAŽNYČIOS, CERKVĖS IR SINAGOGOS
MIESTŲ IR MIESTELIŲ KRAŠTOVAIZDYJE

LITHUANIAN SANCTUARIES ON POSTCARDS

*CHURCHES, ORTHODOX CHURCHES, AND SYNAGOGUES
IN THE LANDSCAPE OF CITIES AND TOWNS*

LIETUVOS PILIGRIMŲ BENDRIJA
Vilnius, 2026

Lietuvos šventovės atvirukuose. Bažnyčios, cerkvės ir sinagogos miestų ir miestelių kraštovaizdyje

Iš knygų serijos „Sacra Lituania“ (I knyga)

© Darius Liutikas, 2026

© Lietuvos piligrimų bendrija, 2026

Knygos išleidimą parėmė Kultūros paveldo
departamentas prie Kultūros ministerijos

Bibliografinė informacija pateikiama Lietuvos integralios bibliotekų
informacinės sistemos (LIBIS) portale *ibiblioteka.lt*

KNYGOJE PRISTATOMA DARIAUS LIUTIKO
LIETUVOS SAKRALINIO KRAŠTOVAIZDŽIO
ATVIRUKŲ KOLEKCIJA

TURINYS

IŽANGA	8
--------------	---

PAAIŠKINIMAI IR SUTARTINIAI ŽENKLAI. <i>EXPLANATIONS AND SYMBOLS</i>	10
---	----

I. ATVIRUKŲ LEIDYBA PASAULYJE IR LIETUVOJE	13
--	----

1. Atvirukų leidybos istorija	14
2. Atvirukų rūšys ir kolekcionavimas	23
3. Knygoje pristatoma atvirukų kolekcija	27

II. RELIGINIS KRAŠTOVAIZDIS LIETUVOS MIESTUOSE, MIESTELIUOSE IR KAIMUOSE	37
---	----

1. Religinio kraštovaizdžio ypatumai	38
2. Religinio kraštovaizdžio raida	46
3. Mažieji sakraliniai kraštovaizdžio ženklai	62

III. KATALIKŲ BAŽNYČIOS	67
-------------------------------	----

1. Vilniaus arkivyskupija	68
2. Kauno arkivyskupija	336
3. Telšių vyskupija	444
4. Šiaulių vyskupija	502
5. Panevėžio vyskupija	536
6. Kaišiadorių vyskupija	590
7. Vilkaviškio vyskupija	612

.....

IV. KITŲ TRADICINIŲ RELIGINIŲ BENDRUOMENIŲ MALDOS NAMAI	657
1. Evangelikų liuteronų bažnyčios	658
2. Evangelikų reformatų bažnyčios	728
3. Stačiatikių ir sentikių cerkvės	744
4. Žydų sinagogos	790
5. musulmonų mečetės ir karaimų kenesos	806
 V. KITI RELIGINIAI STATINIAI IR TIKĖJIMO RAIŠKA	815
1. Koplyčios	816
2. Kryžiai ir koplytėlės	864
3. Kapinės	900
4. Lurdo grotos ir skulptūros	914
5. Procesijos ir piligriminės kelionės	926
 LITERATŪRA	932
 <i>SUMMARY IN ENGLISH</i>	936
 PRIEDAS. LIETUVOS ŠVENTOVĖS PAGAL ATVIRUKŲ SKAIČIŲ	938
 APIE AUTORIŲ.....	958

.....

Knygos „Lietuvos šventovės atvirukuose. Bažnyčios, cerkvės ir sinagogos miestų ir miestelių kraštovaizdyje“ atvirukuose pristatomas Lietuvos sakralinis paveldas. Ši knyga su skaitytoju bendrauja pirmiausia vaizdais, atspindinčiais XIX a. pabaigoje prasidėjusią Lietuvos atvirukų leidybos istoriją. Tai Lietuvos miestų, miestelių, bažnytkaimių vaizdai – Lietuvos bažnyčios ir cerkvės, sinagogos, mečetės ir kešos, koplyčios ir pakelės kryžiai, kalvarijos ir lurdu grotos. Bažnyčių ir kitų maldos namų pastatai, pakelės kryžiai ir koplytėlės yra vieni iš pagrindinių kultūrinio kraštovaizdžio elementų, žyminčių tautinį ir religinį tapatumą. Knygoje iš viso pateikiama 3400 įvairių atvirukų.

XX a. pradžioje atvirukai buvo to meto pažangiausių technologijų produktas, skirtas tiek keliauninkams, tiek vietiniams žmonėms. Atvirukas – tai spausdinta vizualinė nuoroda, kviečianti aplankyti vaizduojamą objektą, primenanti jo istoriją ir įrėminanti jį konkrečioje erdvėje ir laike. Vietovių turistiniai arba reprezentaciniai atvirukai atlieka tiek informacijos perdavimo (šiuo atveju apie sakralinio kraštovaizdžio objektus), tiek estetiškai patrauklaus objekto, tiek suvenyro funkcijas. Turistiniai atvirukai prisideda prie turistinės patirties formavimo, suteikia žinių apie vietovę, parodo turizmo paslaugų teikėjų rinkodaros tendencijas.

Atvirukai yra išskirtiniai ikonografijos objektai, perteikiantys vaizdinę informaciją, o anksčiau atlikę ir socialinių ryšių palaikymo funkciją. L. Pyne (2021) išleido knygą „Atvirukai. Pirmojo pasaulyje socialinio tinklo iškilimas ir nuosmukis“. Autorė teigia, kad atvirukai informaciją perduoda tiek vaizdais, tiek pagaminimo būdu ir pašto tarnybų tinklu, kuris prisideda prie atviruko kelionės. Išsiusdami atviruką informuojame apie save, artimuosius ir bendruomenę, sveikiname ar užjaučiame, kviečiame į susitikimą, atkreipiame adresato dėmesį į vaizduojamą objektą.

Ilgą laiką tyrinėju Lietuvos šventoves ir piligrimystės vietas, kurios visos yra susijusios su asmeninio ir socialinio tapatumo formavimusi ir jo raiška (Liutikas, 2009, 2021a). Atvirukuose užfiksuoti religinio kraštovaizdžio vaizdai prisideda vystant ir puoselėjant geografinėje erdvėje išreikštus vizualinius religinio, tautinio ir bendruomeninio tapatumo simbolius. Visuomet yra malonu išsiųsti atviruką, vaizduojantį gyvenamosios vietovės ar lankomos vietovės pagrindinius objektus. Tokie objektai ir yra bažnyčios ar kiti maldos namai, kurie atvirukuose matomi kaip aplinkoje išsiskiriantys kultūros artefaktai.

Apskritai Lietuvos šventovių istorija ir plėtra yra neatskiriama viso krašto istorijos dalis, skatinanti atkreipti dėmesį į religinių objektų reikšmę kuriant gyvenamąsias vietas ir keičiant jų aplinką. Maldos namų pastatų geografinė raida ir kaita yra susijusios su įvairiais sociokultūriniais ir politiniais veiksniais, tad knygos II dalyje plačiau aptarsime religinio kraštovaizdžio Lietuvoje vystymosi ypatumus.

Sakralinė architektūra išsiskiria ne tik atvirukuose, bet ir meno kūrinuose, kituose ikonografinuose leidiniuose. Kita vertus, dažnai šiandien turistai labiau autentiška patirtimi mano esant išmaniuoju telefonu ar fotoaparatu užfiksuotą vaizdą, kurį patys pamatė ar išgyveno. J. Larsen (2005) pastebėjo, kad atvirukai labiau susiję su geografinės vietovės vaizdo naudojimu, o fotografijos – su jo kūrimu.

Ši knyga pristato mano surinktą teminę filokartijos kolekciją ir supažindina visuomenę su Lietuvos sakraliniu kraštovaizdžiu. Knyga skiriama Lietuvos miestų ir miestelių bendruomenėms, moksleiviams, kultūros istorikams ir kultūros paveldo tyrinėtojams, muziejininkams ir kolekcininkams. Ji taip pat aktuali visiems, norintiems susipažinti su Lietuvos šventovėmis ir jų vaizdavimo atvirukuose raida. Knygoje pristatomi atvirukai, išleisti nuo XIX a. pabaigos (1895 metų) iki 2025 metų, tad ši knyga tampa vaizdiniu Lietuvos sakralinės istorijos, atvirukų dizaino ir leidybos metraščiu.

Kai kurie miestų ir miestelių atvirukai yra viešai publikuojami pirmą kartą, todėl nemažai bendruomenių pirmą kartą susipažins su išskirtiniais jų istoriją primenančiais vaizdais. Išleisti atvirukai knygoje suskirstyti tiek pagal pagrindines religines Lietuvos bendruomenes, tiek pagal skirtingus religinių objektų tipus. Knygos III ir IV dalyse pristatomi Romos katalikų, stačiatikių ir sentikių, evangelikų liuteronų ir evangelikų reformatų, žydų, karaimų ir musulmonų maldos namai. Knygos V dalis skiriama kitiems religinio kraštovaizdžio objektams – krikščioniškų konfesijų koplyčioms, koplytėlėms, kryžiams ir Kryžių kalnui, kapinėms, Lurdo grotoms, religinėms skulptūroms. Paskutinis skyrius skiriamas tikėjimo raiškai. Dažniausiai tokiuose atvirukuose vaizduojamos procesijos ir piligriminės kelionės.

Mano tikslas, kad knygoje pristatomi atvirukai, tapantys vaizdiniais duomenimis, skatintų visuomenės susidomėjimą Lietuvos sakraliniu paveldu. Knygoje pateikiamų atvirukų reprodukcijos vėliau gali būti naudojamos kultūros istorikų darbuose, muziejininkų ir bendruomenių rengiamose ekspozicijose, įvairiuose chronologiniuose pagrindu sudaromuose kultūros paveldo ir ikonografijos

rinkiniuose. Tikiu, kad knyga labiau paskatins sakralinio kultūros paveldo objektų lankymą, primins krikščionybės ir kitų religijų istoriją buvusioje ir dabartinėje Lietuvos teritorijoje.

Knygoje pristatomi atvirukai yra iš mano asmeninės atvirukų kolekcijos. Kolekcininkų sueigos, privačių kolekcijų fondai ir internetiniai aukcionai buvo pagrindiniai senųjų atvirukų įsigijimo šaltiniai, o naujausius atvirukus įsigijau internetinėse parduotuvėse, knygynuose, prekybos centruose ar kitose vietose. Daug atvirukų įsigyta *Ebay*, *Delcampe*, *Allegro* internetiniuose aukcionuose. 2019–2025 metais teko nuolat lankytis Vilniaus kolekcininkų klube, aplankiau ir Kauno, Šiaulių, Panevėžio, Rygos, Balstogės kolekcininkų klubus. Per tuos metus sutikau daug puikių kolekcininkų, kai kuriuos iš jų abėcėlės tvarka noriu paminėti. Tai **Henrikas Antanaitis, Vyginas Bubnys, Marius Jankauskas, Darius Kubilas, Adomas Miliauskas, Audrius Razmus, Dainius Raupelis, Antanas Rudzevičius, Petras Rutkauskas, Vidmantas Samuitis, Dainius Stumbras, Daumantas Vitkauskas** ir kiti. Dalis atvirukų, sudarančių šią kolekciją, yra įsigyta iš jų, po vieną ar kelis atvirukus įsigyta iš dar daugybės žmonių ir kolekcininkų. Visiems jiems nuoširdžiai dėkoju.

Esu dėkingas tiems leidėjams, kurie maloniai sutiko, kad jų leidyklų išleisti šiuolaikiniai atvirukai būtų įtraukti į šią knygą. Ypač dėkoju dabartiniams leidėjams, kurių išleistų atvirukų knygoje yra keletas ir daugiau: **leidykloms „Mintis“, „Vaga“, „Vilniaus galerija“, „Aropolis“, „Paštu Raštu“, „Baltic Souvenir“, „We Love Lithuania“, „Ajonda“, „Anvara“ (Antanui Varankai), „Agapics“ (Paletti), „Favorite Postcard“ (Nebula Makers), „Neometai“, Lietuvos kultūros fondui, Šiaulių „Aušros“ muziejui, „Terra Publica“, leidėjams G. Čeilutkai, J. Kvietkutei, K. K. Šiaulyčiui, Lietuvos nacionaliniam muziejui, Vilniaus Gaono žydų istorijos muziejui, Lietuvos nacionaliniam dailės muziejui, A. Baranausko ir A. Vienuolio-Žukausko memorialiniam muziejui, Bažnytinio paveldo muziejui, Jonavos krašto muziejui, Juozo ir Alfonso Keliuočių palikimo studijų centrui.** Taip pat dėkoju visiems kitiems, kurių atvirukai publikuojami šioje knygoje. Dalies atvirukų leidėjų nustatyti nepavyko, o su kai kuriais negalėjau susisiekti, nes jų anksčiau vykdyta leidybinė veikla buvo nutraukta, ar nepavyko rasti pasikeitusių kontaktinių duomenų. Į knygą sąmoningai stengiausi įtraukti įvairių leidėjų atvirukus, todėl tikiu, kad daugelis leidėjų, vartydami šią knygą, nudžiugs joje atradę savo kadaise ar visai neseniai išleistus atvirukus.

Autorius Darius Liutikas